

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης
γιώργος μιχελακάκης

Κεφάλαιο πρώτο

Το κοινωνικό περιβάλλον στη μετανάστευση και καλλιτεχνική δημιουργία

Σύμβολα και συμβολισμοί

«Η εξασφάλιση της ιστορικής μνήμης... πηγάζει σε τελευταία ανάλυση, από την ανάγκη της πράξης».
 Ν.Γ. Σβορώνος

Η μετανάστευση σε γενικές γραμμές δεν αποτέλεσε πηγή έμπνευσης, ο κόσμος θέλει πάντα να την ξεχνά. Κοιτάει πάντα αλλού, είτε στο εξιδανικευμένο εθνικό παρελθόν είτε στο αδηφάγο υλικό παρόν. Οι ιδιωτικοί συμβολισμοί στη μετανάστευση πάνε συνήθως μέχρι το «χωριό», και οι ομαδικοί συμβολισμοί αρπάζονται από το «αρχαίο μεγαλείο», που και αυτό είναι ιδεολογικά προσανατολισμένο. Οι Λάκωνες στη Μελβούρνη ανέγειραν το άγαλμα του βασιλιά Λεωνίδα σε πλατεία στο Brunswick, αλλά η ποιότητά του έργου δεν τιμά την υψηλή τέχνη της αρχαιότητας και ως εκ τούτου ούτε τον Βασιλιά. Αν ήθελαν να τιμήσουν την ιδέα της αξίας που έχει η υπεράσπιση της πατρίδας, θα έπρεπε να κάνουν αναφορά και στην αντίσταση των ιθαγενών προς τους λευκούς ευρωπαίους κατακτητές. Τι πιο ταιριαστό στην αναπαράσταση της υπέρτατης θυσίας για την υπεράσπιση της πατρικής και μητρικής γης, το μνημείο που ανέγειραν οι Λάκωνες να έδειχνε τον Λεωνίδα συντροφευμένο με έναν ιθαγενή αυστράλο, να μάχεται τον διαχρονικό εισβολέα που οι κοινωνίες από ανέκαθεν γεννούν. Αλλά τέτοιου είδους «παραγωγικούς» συμβολισμούς δεν επιτρέπει να γίνονται η παραδοσιακή κουλτούρα των μεταναστών, διότι όπως είπαμε αυτή καταναλώνεται ως ένα κλειστό σύστημα που δεν αποκλείει το άνοιγμα στο μέλλον.

Στο ίδιο λάθος που έπεσαν οι Λάκωνες, κινδυνεύει να πέσει και η κεντρική Κοινότητα της Μελβούρνης, η οποία έχει ανακοινώσει ότι θα τοποθετήσει στην πρόσοψη του κοινοτικού κτηρίου μία αναπαράσταση πομπής από το μνημείο του Παρθενώνα της Αθήνας!. Το κτήριο της Κοινότητας στην γωνιακή θέση που βρίσκεται, προσφέρεται θαυμάσια έτσι ώστε από τη μεριά της οδού Russell, να αναπαρασταθεί ανάγλυφα το δολοφονικό κρέμασμα του τελευταίου Τασμανού που έγινε σ' αυτή την περιοχή, ενώ από την πλευρά της οδού Lonsdale να αναπαρασταθούν οι κύριοι σταθμοί της Ιστορίας της Κοινότητας από της ιδρύσεώς της έως σήμερα.

Τέτοιου είδους συμβολικές αναπαραστάσεις που παντρεύουν πολυσύνθετες κοινωνικές πραγματικότητες είναι το ζητούμενο για τη δημιουργία μιας ντόπιας μεταναστευτικής κουλτούρας. Οι έτοιμες μεταφορές συμβόλων από την Ελλάδα στην Αυστραλία (σαν κλισέ) δεν βοηθούν στον προσανατολισμό του μεταναστευτικού κόσμου την ανάδειξη της δικής του ιστορίας η οποία είναι σφιχτά αρθρωμένη με την ιστορία της Αυστραλίας. Μόνο μέσω μιας τέτοιας πολιτιστικής πολιτικής ανάδειξης της μεταναστευτικής ιστορίας, συνδεδεμένης με την αυστραλιανή κοινωνία οι καλλιτέχνες θα βοηθηθούν να δημιουργήσουν. Και μόνο έτσι μπορεί να δημιουργηθεί αίσθηση συνέχειας από τη μια γενιά στην άλλη.

Το ερώτημα που τίθεται είναι, αν το μέλλον των οργανισμών μπορεί να στηριχτεί επάνω στο μεταναστευτικό κόμπλεξ. Στη λήθη του όποιου παρελθόντος της μετανάστευσης και στην προβολή ενός παραμορφωμένου αρχαίου μεγαλείου. Να οβήνεται ο μεταναστευτικός εαυτός για να προβάλεται ένα μυθοποιημένο, εξιδανικευμένο παρελθόν που δεν είναι ο ίδιος ο μετανάστης αλλά η ιδεολογική κατασκευή ενός εθνικού κράτους. Ο λαϊκός κόσμος, οι μετανάστες και οι οργανώσεις,

συμπεριφέρθηκαν όπως οι καθαρευουσιάνοι τον 19ο αιώνα, για ό,τι αφορά τους συμβολισμούς που πρόβαλαν. Δυσκολεύθηκαν να αποδεχτούν αυτό που υπήρξαν στην Αυστραλία, και να εκμαιεύσουν αξία από αυτό, τιμώντας τους εαυτούς τους ως εργάτες και εργάτριες. Και τα παιδιά τους, που πέρασαν στην μεσαία τάξη να μην θεωρούν ως «κατώτερη» την οικογένεια από την οποία προήλθαν, αλλά, αντίθετα, να τιμήσουν το γονικό παρελθόν.

Όμως αυτή η έλλειψη, ντόπιων συμβόλων, δεν σημαίνει ότι οι μετανάστες δεν είχαν κάτι «σημαντικό» να δείξουν. Είχαν και αγώνες και παραδείγματα ανθρώπων οι οποίοι αποτέλεσαν αντίρροπο ρεύμα στις επιρροές του μονόπλευρου εθνισμού, της κοκαλωμένης παράδοσης, καθώς και αντίσταση στις καταναλωτικές συμπεριφορές που διαχέει η δεσποζουσα οικονομία. Τέτοιοι αγώνες και άνθρωποι υπήρξαν που αγωνίστηκαν για τα κοινωνικά δικαιώματα όλων. Όμως πρέπει να υπογραμμίσουμε, ότι αυτοί οι αγώνες δεν επηρέασαν τη συλλογική συνείδηση του μετανάστη. Ούτε καν δημιουργήθηκαν θύλακες προβολής μιας κριτικής στάσης ζωής και κουλτούρας για να αντέξουν μέσα στο χρόνο. Ακόμα και η αριστερά που είδε τον εαυτό της σε ένα τέτοιο ρόλο, δεν δημιούργησε συμβολισμούς από τη ζωή των μεταναστών στην Αυστραλία. Η αποκλειστική εξάρτηση από τον Ελλαδικό κομματικό λόγο, η έλλειψη αυτοκριτικής, η υμνολογία του ηρωικού παρελθόντος, και η επικέντρωση αποκλειστικά σε εργασιακά θέματα, την άφησε χωρίς σύγχρονο πολιτικό ιδεολογικό λόγο, χωρίς την μεθοδική προβολή των αγώνων που η ίδια έκανε για ισότητα και δικαιοσύνη στην Αυστραλία.

Οι μετανάστες γενικά, δυσκολεύθηκαν να αναγνωρίσουν δικούς τους ήρωες που αγωνίστηκαν για ισότητα και αλληλεγγύη. Δεν βρέθηκε ακόμα μια κοινότητα, ένα σωματείο, ένας οργανισμός, να τιμήσει ανθρώπους σαν τον Ανδρέα Ραφτόπουλο τον πρώτο Έλληνα συνδικαλιστή, που τον «δολοφόνησε» το παροικιακό κατεστημένο του Σίδνεϊ το 1941, διότι πάσχισε να οργανώσει τους εργαζόμενους στα ελληνικά εστιατόρια, που όπως και τώρα, τα αφεντικά τους μεταχειρίζονταν ως σκλάβους. Δεν καθιέρωσαν μια ημέρα μέσα στο χρόνο για να τιμούν τους δασκάλους που διδάζαν τη μητρική γλώσσα στα παιδιά τους, δεν έστησαν ακόμα ένα μνημείο για να τιμήσουν τον εαυτό τους: τον εργάτη και την εργάτρια, που έχασαν τις ζωές τους και τσακίστηκαν στα εργοστάσια. Η φωνή των μεταναστών στο χώρο της Αυστραλίας ως συλλογική συνείδηση, δεν ήταν η δική τους αυθεντική φωνή, αλλά η φωνή του παρελθόντος στοιχειωμένη και εκχυδαϊσμένη. Γι' αυτό και δεν δημιουργήθηκε μεταναστευτική ιστορία από την οπτική των μεταναστών, ούτε θεωρητικός λόγος και τέχνη που υπό την καθοδήγηση των οργανισμών θα προσανατολιζόταν στο να εκφράσει τη μετανάστευση, με τις νέες φόρμες που αυτή απαιτεί για να εκφραστεί.

Αλλά, μέσα σ' αυτή τη γενική καθίζηση, υπήρξαν κάποια άτομα, που το έργο τους διασώζει την τιμή μιας ολόκληρης μειονότητας, καθώς εξέφρασαν την αγωνία αναζήτησης μιας αυτονομίας από τα εθνικά κέντρα, ενώ παράλληλα είδαν τον εαυτό τους ως μέρος του

μεταναστευτικού και κοινωνικού «Εμείς». Ένα τέτοιο άτομο που το έργο του εκφράζει εύγλωττα την ανάγκη αυτονομίας του μεταναστευτικού Εμείς, αποτελεί η ποιήτρια Αντιγόνη Κεφαλά, καθώς μέσα από τους στίχους της φώναξε πως πρέπει «Να βρούμε το μέτρο μας... Όχι την ηχώ άλλων φωνών...». Έθιξε ποιητικά το μέγα πρόβλημα της ασυνέχειας που αντιμετωπίζει ο μεταναστευτικός κόσμος, λόγω του ότι δεν αποτύπωσε τη ζωή του στα πράγματα που έκανε, αλλά κοιτώντας πίσω, αφομοιώθηκε πιο εύκολα στον πολιτισμό του καταναλωτισμού και της παθητικότητας.

Για την Κεφαλά ο μεταναστευτικός χρόνος δεν βιώθηκε θετικά ως προοδευτικός χεγκελιανός και μπερζονικός χρόνος, ως χρόνος ολοκλήρωσης και αυτοπραγμάτωσης. Στην ποίησή της ο χρόνος είναι φροϋδικός, δεν έχουμε μέλλον, παρά μόνο δυνατό προβληματικό παρελθόν και ένα υποβαθμισμένο παρόν που κατατρώχεται από τα τραύματα του παρελθόντος. Και ενώ στην Κεφαλά η αυθεντική φωνή ως αναγκαίο στοιχείο για την εξασφάλιση του μέλλοντος διατυπώνεται θετικά ως ζητούμενο, στον ποιητή και φιλόσοφο Γιώργο Βασιλακόπουλο, η αυθεντική φωνή αντιμετωπίζεται μέσα σε μια διαδικασία συνεχούς εκφυλισμού. Στην ποίησή του το παιχνίδι του κόσμου, το παιχνίδι της διάχυσης του Εγώ μέσα στο Εμείς έχει ήδη χαθεί. Η θλίψη κυριαρχεί. Η όποια ελπίδα είναι προς το παρόν απατηλή. Το μέλλον δεν είναι το δικό του μέλλον, είναι το μέλλον του ατομικοποιημένου ανθρώπου όπου όλοι αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα ικανοποίησης ή στέρησης.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Στη φωτογραφία:

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)